

Het verdwenen souterrain van Herengracht 605

Introductie

De entree van Museum Willet-Holthuysen is sinds 1975 gesitueerd in het souterrain van het huis, een verdieping die gedeeltelijk beneden het straatniveau ligt, ongeveer op N.A.P.

Afb. 1 Voorgevel souterrain deel

Het souterrain of onderhuis was vroeger niet de gebruikelijke plaats om bezoekers te ontvangen; oorspronkelijk was het vooral het domein van het personeel.

Het was een sober uitgevoerd deel van het huis, waar dagelijks gewerkt werd in de keuken en waar goederen waren opgeslagen. In verband met de ligging direct aan de straat was het zeer goed afsluitbaar; zware tralies beveiligden de vensters, de deuren konden van binnenuit gebarricadeerd worden. Comfort was er slechts weinig; de verlichting was schaars en waarschijnlijk werd alleen het fornuis in de keuken dagelijks opgestookt. 's Winters moet het in de kille en schemerige verdieping geen aangenaam toeven zijn geweest; er zijn getuigenissen uit de 40er jaren dat de vloer geregeld blank stond en men op houten vlonders de voeten droog probeerde te houden.¹

Toen het pand in 1896 als museum werd opengesteld waren alleen de representatieve vertrekken op de bel-etage en enkele kamers op de eerste verdieping voor het publiek toegankelijk. Aan het souterrain werd van meet af aan minder belang gehecht en dit maakte dat de oorspronkelijke situatie vrijwel ongedocumenteerd bleef. Voor de conciërge en zijn gezin werd direct in een deel van het onderhuis een woning ingericht. Enkele jaren daarna werd ook voor de eerste conservator Coenen en zijn vrouw een keukentje ingebouwd.

¹ Gedurende de bezettingsjaren '40-'45, lukte het niet goed het waterpeil constant te houden. Vr. mededeling Hr. Bekker

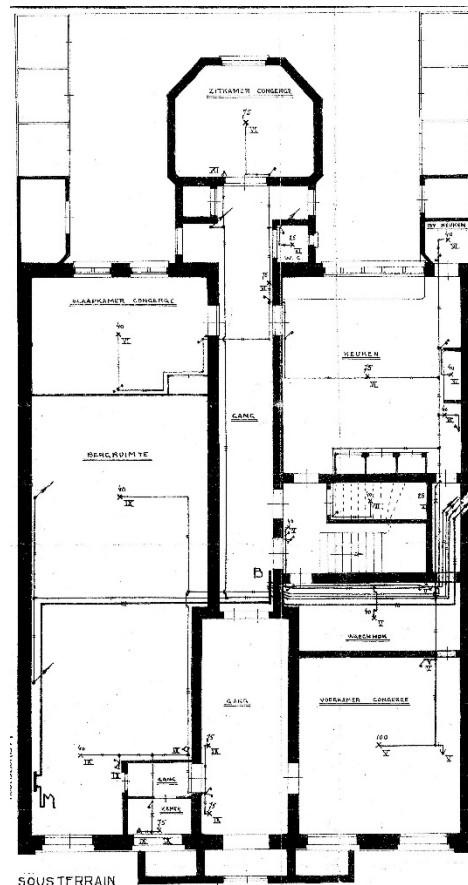
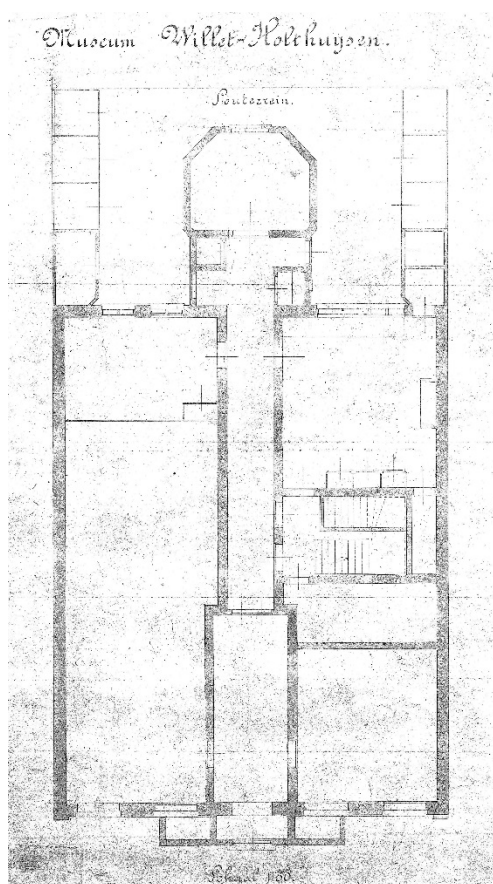
Toen in 1930 het Kunsthistorisch Instituut de eerste en tweede verdieping van het museum in gebruik nam kwam er in het souterrain een inpandige fietsenstalling langs de westmuur. In verband met de verplaatsing van de publieksingang van bel-etage naar souterrain heeft men eind jaren '60 - begin '70 geprobeerd de nieuwe entree een wat representatiever, historiserend uiterlijk te geven.

Tegenwoordig staat in het souterrain de ontvangst van museumbezoekers centraal; met ruimten voor kaartverkoop, een garderobe, een ontvangstruimte, een cateraarkeuken en een ruimte voor de introductiefilm over het museum.

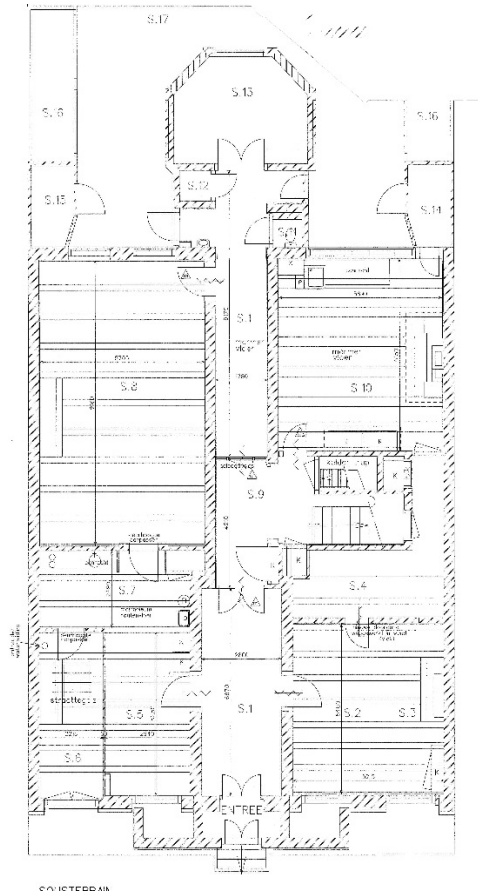
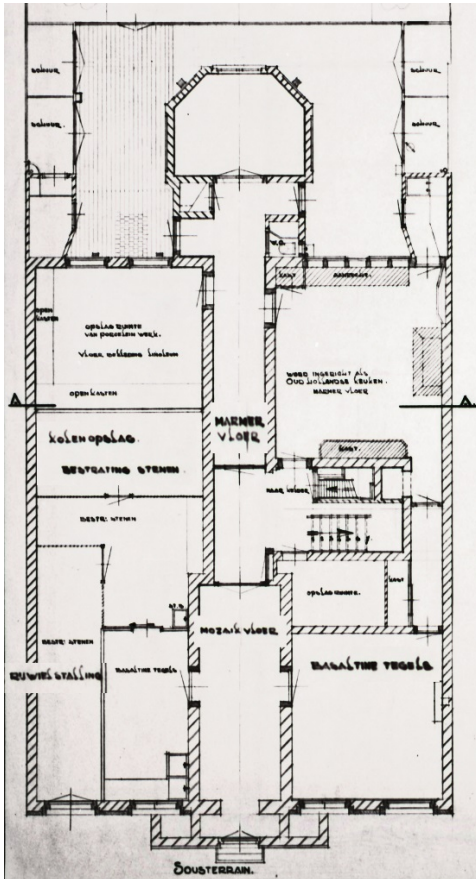
Van het historische souterrain interieur is zodoende weinig meer over, op wat verspreide sporen na. Van die sporen volgen hieronder de belangrijkste voorbeelden.

Algemeen

Door plattegronden van het museum uit 1896, 1933, 1953 en 1996 onderling te vergelijken kunnen enkele opvallende veranderingen geconstateerd worden. Gecombineerd met twee boedelbeschrijvingen uit respectievelijk 1757 en 1895 geeft dit aanwijzingen over de historische indeling en functies van het onderhuis. Ook de in jaarverslagen van Coenen worden - zij het summier – enkele aanpassingen in het souterrain genoemd.

Afb. 2 Plattegrond ca. 1896 - een presentatieplattegrond van het pas geopende museum
Afb. 3 Plattegrond 15-2-1933 Elektrotechnisch Bureau van J.J. van Soest – vooral een toelichting op de nieuw aangelegde elektrische bekabeling

Afb. 4 Plattegrond Dienst der Publieke Werken, 1953, bestaande situatie, fijne arcering; te slopen werken - documenteerde de situatie vóór een belangrijke verbouwing

Afb. 5 Plattegrond 11-1-1996 GEAM Adviesbureau voor bouw en installaties huidige situatie met de nadruk op bekabeling.

Gang (S.1)

Allereerst gaat de tegenwoordige bezoeker vanaf de straat de twee moderne treden uit 1974 af om door de 19de eeuwse dubbele voordeuren binnen te komen.

Deze deuren stammen waarschijnlijk nog uit de tijd van de laatste bewoners, de familie Willet. In 2007 zijn ze uitvoerig gerestaureerd. De houten constructie, de gietijzeren ramen, de scharnieren en het verfwerk zijn toen onder handen genomen.

Afb. 6 Voordeuren souterrain

Afb. 7 Gietijzeren deurraam – de ramen waren dichtgeslibd door vele lagen verf, één van de ramen was bovendien gebroken

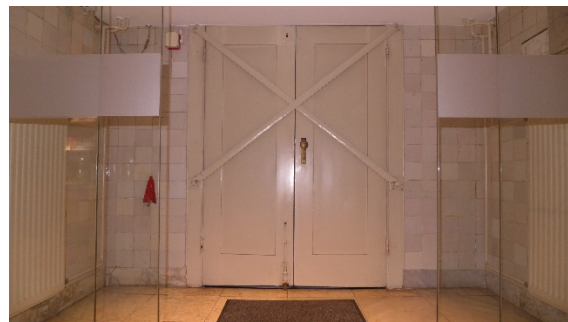
Afb. 8 Voordeur tijdens behandeling in 2005 – de slechte conditie maakte het onvermijdelijk dat relatief veel hout vervangen werd.

Afb. 9 Herplaatsing na restauratie – de auteur en H. van Duin, Fa Derksen & Singerling.

Het eerste wat men ziet bij binnenkomst zijn de nieuwe marmeren vloertegels van de entree. Vroeger lag daar iets heel anders; volgens de plattegrond van 1953 was het een ‘mozaïekvloer’. Daarmee werden vermoedelijk zgn. mozaïek-cementtegels bedoeld zijn die aan het einde van de 19de eeuw in zwang raakten.² Verderop, vanaf het trappenhuis halverwege de gang liggen nog wel originele marmeren vloertegels.

De meeste bezoekers zal niet opvallen dat ze direct na de voordeuren ongemerkt een veel ouder stel zware paneeldeuren passeren die overdag altijd openstaan. Ze dateren nog uit de bouwtijd van het pand en kunnen van binnenuit met een kruisend stel sluitbomen afgesloten worden.

Afb. 10, 11 Dubbele deuren achter voordeuren van binnenuit gezien open en gesloten

Dan volgt een derde paar deuren; dit keer de zeer moderne automatische schuifdeuren die geplaatst zijn bij de meest recente aanpassing van de gang in 2012. De bedoeling hiervan is dat de voordeur de gehele dag uitnodigend kan openstaan zonder dat de temperatuur in huis er al te veel onder lijdt.

² M. Baeck, ‘Cementtegels: een verkenning’, in: *Over de vloer, met de voeten getreden erfgoed*, Waanders, Zwolle, 2008, pp. 262-273

Vroeger werd de kou geweerd door gebruik van tochtdeuren die gewoonlijk dicht werden gehouden. Deze zijn nog steeds aanwezig; het is het vierde paar deuren dat de bezoeker in de gang passeert. Zij vormden vroeger bovendien de scheiding tussen het voorste deel van het souterrain waar zakelijk bezoek ontvangen kon worden en het achterste deel waar het personeel verbleef. Een vijfde paar deuren tenslotte, dat vlak voor de trap de toegang tot de bel-etage afsloot, bestaat niet meer³. De marmeren tegels van de gangvloer ter hoogte van de trap vertonen nog de sporen van dat tochtportaal dat tussen 1933 en 1953 verdween (vgl. afb. 2 en 3). Deze oude vloertegels dateren waarschijnlijk van de aanleg van het trappenhuis rond 1740, voor de toenmalige eigenaar Willem Gideon Deutz.

Een fysieke barrière tussen het domein van het personeel beneden en dat van de eigenaren boven is daarmee opgeheven – een afscheiding die tegenwoordig misschien niet meer erg praktisch is, maar die wel veel zegt over de vroegere organisatie van het huishouden en ook over de pogingen om de optrekkende kou en mogelijk stank uit het onderhuis te weren.

Afb. 12 Trapportaal zonder deuren

³ Mogelijk is één der trapportaal-deuren hergebruikt in een nieuw kozijn in het achterste deel van de gang.

Afb. 13 Detail met overschilderde scharnierrestanten in het kozijn omcirkeld

Het valt op, dat het achterste deel van de gangvloer niet vlak is maar enigszins bol staat. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het overkluisde riool eronder, dat dient voor de afvoer van afvalstoffen en overtollig regenwater.

Dat riool heeft de vorm van een gemetseld tongewelf en het loopt onder de gehele lengte van de gang tot aan de straat. Het functioneert nog altijd. Vroeger loosde het via een overloop direct op het open water van de gracht, tegenwoordig is het aangesloten op de stadsriolering.

Afb.14 Riool met tongewelf

Het is een bekend probleem in monumentale panden; waar laten we de gas- en waterleidingbuizen en de bekabeling die benodigd is voor elektriciteit? De aanleg van deze onontbeerlijke infrastructuur leidt vaak tot grof hak- en breekwerk in de historische 'bouwsubstantie'. In het museum is hiervoor tot twee keer toe het gangplafond in het souterrain verwijderd. Het eenvoudige stucplafond dat in voor het eerst in 1969 moest wijken was mogelijk nog 18de-eeuws. Direct erboven bevindt zich de oker geverfde zoldering uit de bouwtijd van het huis die bestaat uit korte dwars over de gang gelegde balken.

Afb. 15 De eerste sloop van het plafond in 1969

Afb. 16 De bekabeling en plafondverlichting uit 1969 opnieuw in het zicht tijdens de renovatie van 1996

Om een kabelgoot te kunnen installeren werd in 1996 (de tweede sloop) over de gehele lengte van de gang in al die balken een brede keep gezaagd. Het plafond is daarna uitgevoerd in gladde gipsplaat zonder profilering met daarin verzonken lichtspots – een totaal ander effect dan de historische verlichting die aan de wand zal hebben gehangen en dus van opzij aanlichtte.⁴

De wanden zijn in 1969 opnieuw betegeld met witjes afkomstig uit het Burgerweeshuis, dat toen gerestaureerd werd tot nieuwe behuizing van het Amsterdams Historisch Museum. Dit was deel van de eerder genoemde verbetering van het aanzien van de gang. Maar het week af van de historische situatie want de gangmuur was oorspronkelijk alleen in het voorste deel tot aan het plafond betegeld.

⁴ Vergelijk daarvoor bijvoorbeeld de gereconstrueerde wandlampen in het museum Ons' Lieve Heer op Solder.

Afb. 17 Het voorste deel van de gang met oude tegelrestanten boven het moderne plafond, goed zichtbaar is hoe oude betegeling (boven) niet in lijn ligt met nieuw werk (onder).

Afb. 18 In het achterste deel van de gang was slechts oude witkalk en stuc boven het moderne plafond

Afb. 19 Tijdens de wand betegeling in 1969 werd ook een oud, van elders afkomstig fonteintje geplaatst.

Rechter voorkamer – kaartverkoop (S.2)

Direct rechts van de ingang bevindt zich tegenwoordig de portiersloge met de kaartverkoop aan het bezoek. Er is een moderne balie ingebouwd met dito wandbetimmeringen en winkelkasten.

Afb. 20, 21 Moderne balie met wandbetimmeringen en winkelkasten.

Volgens Ileen Montijn, auteur van het boek 'Leven op stand', was zo'n ruimte traditiegetrouw bestemd als kantoor; een soort spreek- of wachtkamer om bezoekers te ontvangen waarmee de eigenaar niet sociaal verkeerde, zoals leveranciers en ander zakelijk bezoek.

En inderdaad wordt in 1895 door notaris A.J.C. Jongejan in de boedelinventaris van Louisa Holthuysen een 'spreekkamer' vermeld, wanneer hij op zijn ronde door het huis in het souterrain is beland.

Volgens de omschrijving van Jongejan was de kamer voorzien van een kachel met toebehoren en vuurscherm en was ze gestoffeerd met 'een kleed, eenige gordijnen' en gemeubileerd met 'een boekenkast, twee platenkasten, een tafel, canapé, acht crapeaux, vuurscherm, stoel antique, pendule, kandelaren, een sigarenkist, een timmerkist etc.'⁵ Uit de plattegrond van 1933 blijkt dat de conciërge van het museum er zijn voorkamer had ingericht.

Op de oude kozijnen zijn nog steeds restanten zichtbaar van de scharnieren en sluitbomen van de verdwenen slagblinden – een soort binnenluiken. De blinden zullen ooit de koude hebben geweerd en ook de inkijk vanaf de straat hebben buitengesloten.

Afb. 22 Kozijn en raam van voormalige spreekkamer, nu portiersloge met scharnierrestanten omcirkeld

⁵ Vgl. Inventaris van Sandrina Louisa Geertruida Holthuysen, weduwe A. Willet, overleden 30 januari 1895, opgemaakt door notaris A.J.C. Jongejan, 4 en 5 maart en 5 april 1895. GAA, NA toeg. nr. 5075, inv. nr. 23782

Linker ruimten (S5-8)

Links van de centrale ingang bevinden zich de zware dubbele buitendeuren bedoeld om de meer volumineuze goederen binnen te kunnen brengen. Vroeger was direct hierachter een grote opslagruimte over de gehele diepte van het pand tot aan de tuin. Volgens een boedelinventaris uit 1757 heette het 'Provisiekelder' en op de plattegronden van 1896 en 1933 is ze nog goed herkenbaar. Deze vroeger onverwarmde bergruimte zal gediend hebben voor de opslag van minder vochtgevoelige waren. De boedelinventaris van notaris Jongejans vermeldt: 'In de kelder een partij leedige flesschen. fl. 10,-, gangbank, eenige tuintafel(s), stoelen, trappen fl. 38,-, een partij diverse wijnen. fl. 400,-'⁶. De zeer degelijk uitgevoerde oude klampendeuren bezitten nog hun authentieke overslagsloten met diverse grendels en ze draaien op kolossale duimgehengen.

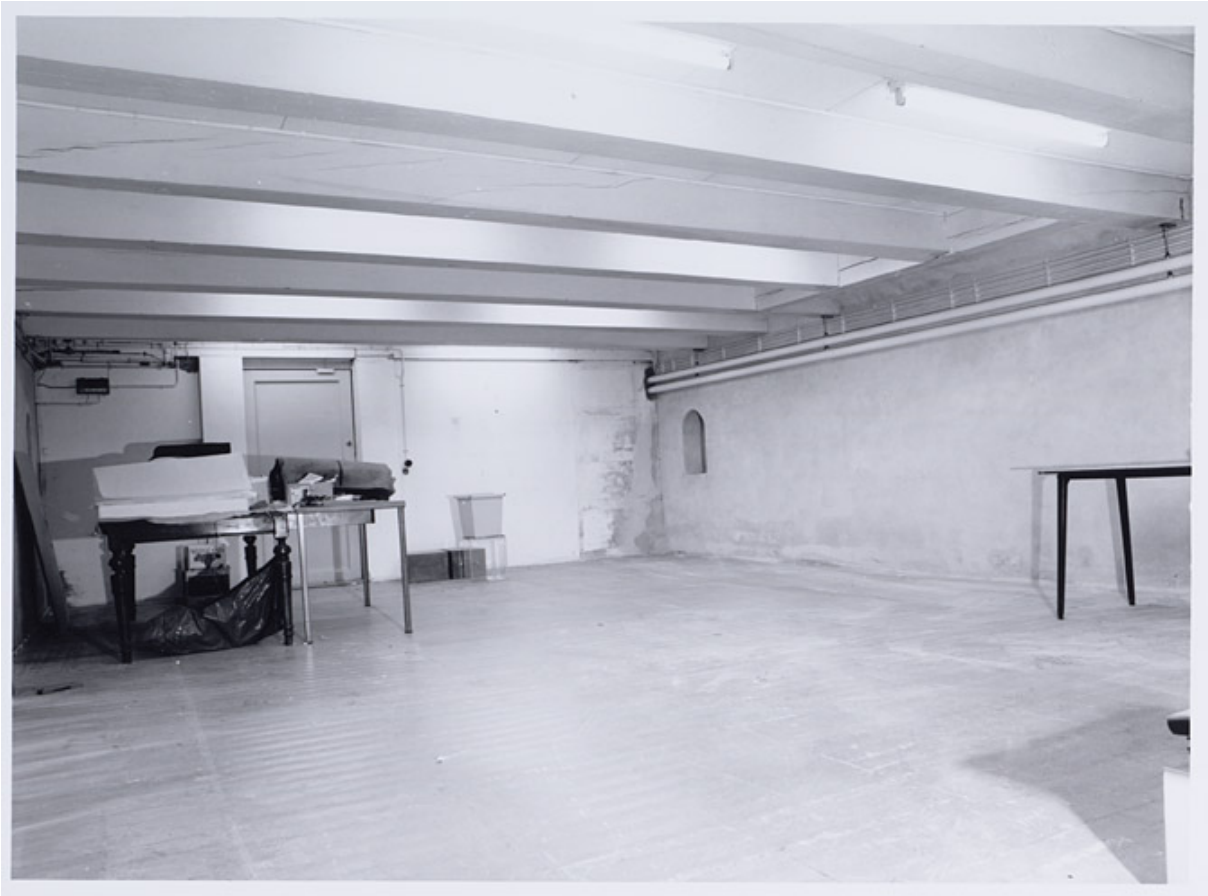
Afb. 23 Dubbele zijdeuren van buiten / Afb. 24 Dubbele zijdeuren van binnen

De opslag was waarschijnlijk zeer eenvoudig ingericht; kale gemetselde wanden en een simpele werkvloer. (Vgl. afb. 2) Er zullen wandrekken geweest zijn voor opslag, mogelijk afgesloten met een lattenwand ervoor.

In 1895 werd een deel van de kelder aan de tuinzijde afgeschoten om als slaapkamer te dienen voor de conciërge. De verrotte houten vloer in dit gedeelte werd vervangen door een stenen vloer en er werd behangen. Een middendeel functioneerde als kolenhok. Tussen 1930 en 1953 kwam daar ook de fietsenstalling voor de bezoekers van het Kunsthistorisch Instituut bij. Het kolenhok en de slaapkamer zouden later samengevoegd worden en een tijd lang porseleindepot van het museum worden. (Vgl. afb. 3 en 4)

Tegenwoordig is door verdere compartimentering de garderobe, de cateraarkeuken en de bergruimte ontstaan terwijl het porseleindepot nu de grote ontvangstruimte is. (Vgl. afb. 5). De nieuwgebouwde vitrinewand tegen de westmuur van de ontvangstruimte herbergt tevens een ventilatiekanaal. Aan de tegenoverliggende wand – de gangmuur – hangt nu o.a. een flat screen-tv. Het plafond is afgetimmerd met een moderne beplating, de fel oranje en witte kleurstelling van wanden en houtwerk is niet gebaseerd op een historische uitmonstering.

⁶ Zie noot 3

Afb. 25 Depot ca. 1970 nog zonder vitrinewand en ventilatiekanaal. Zichtbaar is de nis in de buitenmuur die nu achter een vitrine verborgen is.

Afb. 26 Huidige ontvangstruimte

Afb. 27 Een verfmonster van het raamkozijn laat zien hoe pas vrij recent het houtwerk wit geschilderd werd (lagen boven de pijl). Uit andere monsters blijkt dat dit plaatsvond na verwijdering van de tralies.

Nog wel authentiek zijn de zware plafondbalken, de kaarsnissen bij de deuren, de gangdeur en de kozijnen.

Afb. 28 Kaarsnis ontvangstruimte met modern stucwerk en behang

Afb. 29 Kaarsnis bij dubbele buitendeur met moderne latex verf

De vensters van het souterrain waren in verband met de veiligheid van oudsher voorzien van tralies en in de voorgevel zijn ze nog altijd aanwezig.

Aan de achtergevel zijn ze verwijderd – mogelijk toen de slaapkamer van de conciërge werd ingericht - maar de oude kozijnen vertonen nog altijd de sporen.

Om iets terug te brengen van de oude sfeer en functie van het souterrain zijn de tralies in de kozijnen recentelijk gereconstrueerd. Op basis van de oude gaten kon exact hun plaats, aantal en formaat vastgesteld worden.

Afb. 30 Kozijn van binnen

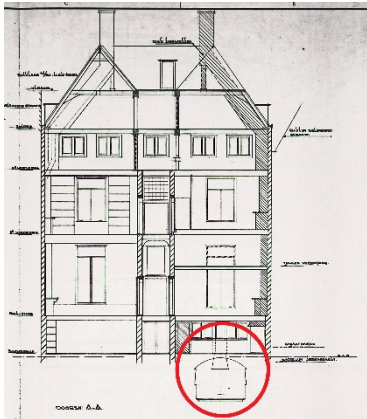

Afb. 31 Het passen van een nieuwe tralie door restaurator Paul Born / Afb. 32 De nieuwe tralies

Rechter achterkamer – de keuken (S.10)

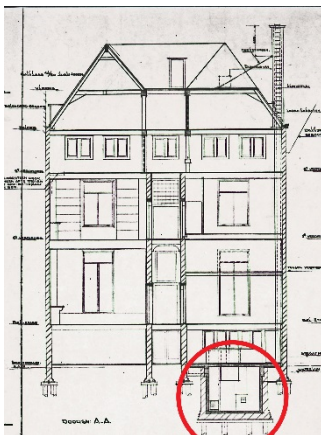
De keuken bevindt zich rechts achterin het souterrain, direct onder de eetkamer. Samen met de proviandkast en de bijkeuken is het de ruimte in het souterrain die tegenwoordig nog de sfeer van een historisch interieur oproept, hoewel het hier vrijwel steeds reconstructies van later datum betreft.

Ook onder de keuken bevond zich oorspronkelijk een kelderruimte met een tongewelf. Daar is weinig méér over bekend dan wat de opnametekeningen uit 1953 ons laten zien.

Afb. 33 detail doorsnede tekening, bestaande situatie 1953

In datzelfde jaar nog is de kelder gesloopt in verband met de aanleg van een moderne stookkelder voor de nieuwe centrale verwarmingsinstallatie (K.1).

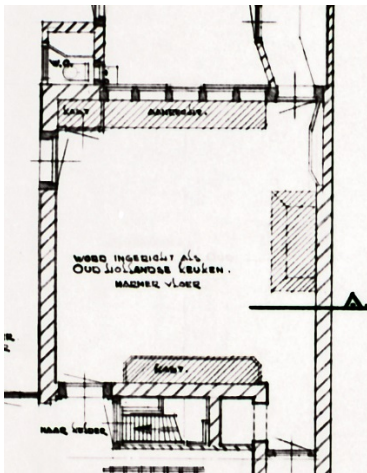
Afb. 34 detail doorsnede tekening, nieuwe situatie 1953

Hoewel het dus bij gebrek aan tastbare overblijfselen nauwelijks te verifiëren valt, zal er oorspronkelijk een zgn. open kelder zijn geweest, die toegankelijk was vanuit het souterrain via de deur tussen de keuken en de trap (vgl. afb. 12). Mogelijk was er tevens een zgn. gesloten (rein)waterkelder, waarin regenwater werd opgevangen. Dat water kon dan met handpompen naar de keuken en zelfs naar de eerste verdieping opgepompt worden.⁷ Bij het uitgraven van de nieuwe stookkelder heeft men zich dwars door de keukenvloer een weg gebaad. Vaste interieuronderdelen zoals het fornuis, de schouw, de wandkasten en het aanrecht moesten daarbij het veld ruimen. In de plattegrond van de bestaande situatie uit '53

⁷ Met dank aan D. de Roon, bouwhistoricus Bureau Monumenten en Archeologie Amsterdam

In de zgn. antiekamer (1.11) op de eerste verdieping bevindt zich nog een origineel pompmechanisme, dat een reservoirtje in de gangkast ernaast vulde.

is gearceerd wat gesloopt ging worden. Interessant is in dit verband de notitie in diezelfde tekening welke vooruitloopt op de geplande reconstructie na de sloop; 'wordt ingericht als oud Hollandse keuken. marmer vloer'.

Afb. 35 detail plattegrond bestaande situatie souterrain '53

Zeven jaar later, in 1960, werden in de keuken onder leiding van architect Bart van Kasteel diverse vaste onderdelen gereconstrueerd in een vroeg-18de-eeuwse stijl. Dat men zich hierbij liet leiden door de historische situatie blijkt wel uit de overeenkomsten met de plattegronden uit 1896 en 1953.

Zo kwamen de wandkasten en de schouw in de ontwerpen van de architect in een vernieuwde uitvoering weer min of meer op hun oude plek terug. Moderne aanpassingen zoals de convector van de centrale verwarming en een ontluchtingskanaal voor de c.v. kelder werden in de nieuwe aanrechtkast ingebouwd. De nieuw geplaatste pomp en gootsteen functioneren echter niet meer, ditzelfde geldt voor de schouw die niet aangesloten is op het schoorsteenkanaal. De reconstructie is vooral een sierinterieur, bedoeld voor het visuele effect. Vanuit dezelfde gedachtegang was de westmuur tussen de keuken en de gang eind zestiger jaren verfraaid met een tegeltableau (KA 10303) dat ooit om de schouwkap van een boerderij in Zeeuws-Vlaanderen zat. (Vgl. blog H. Vreeken <http://hart.amsterdammuseum.nl/78948/nl/020today-mislukte-invasie-in-1799>)

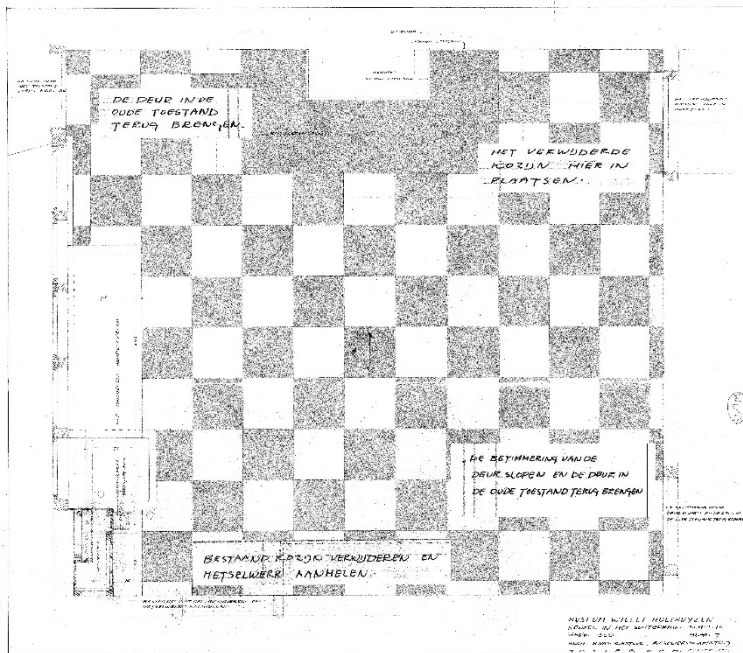

Afb. 36 tegeltableau KA 10303 in de keuken

De voorzijde van de schouwkap, de overhoekse delen en de zijden werden hier in één vlak gemonteerd tot een 3 m. breed tableau. Omdat de beschikbare wand daarvoor te klein was, is bij die gelegenheid een bestaande deuropening naar de gang dichtgemetseld. De deur en het kozijn die daarbij verwijderd werden, zijn hergebruikt in de zuidoost hoek van de keuken, voor het gangetje achter het trappenhuis.

In verband met een uitbloei van zouten in de tegelwanden is dat tableau twee jaar geleden bij wijze van voorzorgsmaatregel verwijderd. (Vgl. blog <https://www.willetholthuysen.nl/blog/ontdekking-de-keuken>)

De vloer van de keuken is in 1960 belegd met een patroon van nieuwe witmarmeren en zwarte hardstenen tegels.

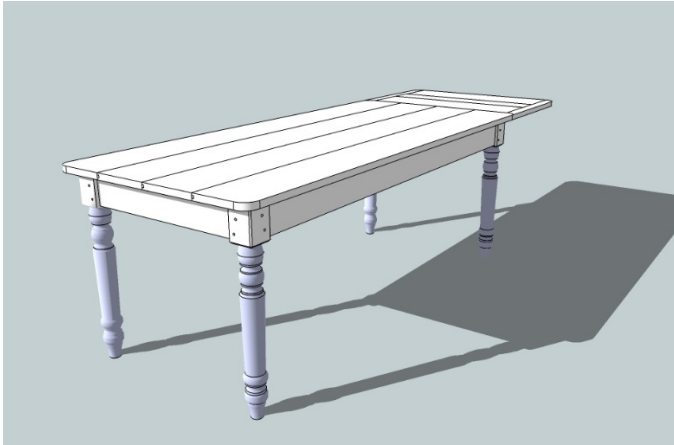

Afb. 37 plattegrond keuken, B. van Kasteel. Bestaande situatie, ongedateerd, waarschijnlijk 50-er jaren met aantekeningen voor de verbouwingsplannen.

Bij de reconstructie van 1960 werden tenslotte de grenen balken- en plankenzoldering volledig ontdaan van verf zodat het blanke grenenhout in het zicht kwam. Deze zeer arbeidsintensieve maatregel is tijdens de renovatie in 1996 weer ongedaan gemaakt. Alle houtwerk is toen in een gele eenheidskleur met alkydharsverf geschilderd. Dit was de toenmalige interpretatie van het originele licht-oker dat was aangetroffen op de bijkeukendeur, één van de weinige niet afgeschraapte houten onderdelen van de keuken.

Om de bezoeker de gelegenheid te geven even uit te rusten bij een kop koffie is de keuken sinds 2012 volledig opengesteld voor het publiek. Men kan nu vrijelijk rondlopen in de stijklkamer van 1960. Om dit mogelijk te maken moesten wel enkele kwetsbare stukken verwijderd worden, zoals de keukentafels en stoelen. Deze zijn vervangen door nieuwe tafels en stoelen die geïnspireerd zijn op negentiende-eeuwse modellen.

Zo is o.a. de centrale tafel een kopie van een tafel uit de collectie van Kasteel Amerongen (vervaardigd door André ten Broecke - Jachtwerf Claessen, Zaandam, Willem Boom - SBS Schilders, Hillegom en ondergetekende).

Afb. 38 Schets van tafel uit collectie Kasteel Amerongen

Afb. 39 Overzichtsfoto huidig keuken interieur

Personeel

Hoewel niet erg gerieflijk, werd het kille en donkere souterrain van oudsher wel degelijk bewoond. Hier huisde vooral het mannelijk personeel.

Personeelsadvertenties van de familie vragen soms om een huisknecht en een oppasser 'ervaren in lamp- en tafeldienen en andere huishoudelijke bezigheden'. We komen ze ook als 'huishouder', 'bediende', 'koksbediende' en 'huisknecht' tegen in het bevolkingsregister. In de boedelinventaris van 1895 is er sprake van een 'Knechts kamer' voorzien van 'bed met toebehoren, ledikant met toebehoren, tafel, stoel, eenige lampen.' Daarnaast wordt genoemd een 'Koepelkamertje' met een 'kachel met toebehoren, vier stoelen, een tafel'⁸. Dit zou kunnen betekenen dat twee knechts het kamertje naast de trap (S.4) als slaapvertrek deelden en dat de erkerkamer ('koepelkamer') als dagverblijf functioneerde (S.13).

⁸ Zie noot 3

De bewoning van het souterrain werd gedurende de begintijd van het museum van ca. 1896 tot 1945 in feite voortgezet door drie opeenvolgende conciërges met hun gezinnen. Zij maakten gebruik van de rechter voorkamer en de keuken, terwijl de linker achterkamer als slaapkamer diende en ook de erkerkamer in het verlengde van de gang gebruikt werd. De voormalige knechts kamer werd een 'waschhok' voor de gezinnen. Later werd die ruimte omgebouwd tot depotruimte en tegenwoordig is het een facilitaire ruimte met beveiligingsapparatuur. Een belangrijke taak van de inwonende conciërge was het stoken van de kachels van het museum. Hieraan kwam een eind toen in 1954 centrale verwarming werd aangelegd in het pand. Met name toenmalig directeur Sandberg had hiervoor geijverd; de oude kolenkachels werden gezien als brandgevaarlijk en vormden een bron van vervuiling. De consequenties van deze modernisering waren echter niet gering; niet alleen moest zoals boven vermeld de stookkelder door de keukenvloer uitgegraven worden, ook werd een nieuw schoorsteenkanaal opgemetseld door alle bouwlagen van het huis tot ruim boven het dak. Dit betekende dat de originele schouwen verwijderd werden. En hoewel deze schouwen in de loop der jaren weer zouden worden teruggeplaatst, moesten ze daarbij wel qua formaat en positie worden aangepast aan het nieuwe schoorsteen- en ventilatiekanaal van de c.v.-installatie. In alle kamers verschenen bovendien radiatoren onder de vensters, elk voorzien van aan- en afvoerleidingen die door vloeren en plafonds werden geboord. Al snel zou de centrale verwarming problematisch blijken voor de collectie, vanwege de uitdroging en krimpschade die vanaf dat moment optrad.

Samenvatting

Na een lange periode van veronachtzaming waarin huisvesting van de conciërgegezinnen, stalling van fietsen en dergelijke de voorrang kregen, bereikte de omgang met het souterrain letterlijk en figuurlijk een dieptepunt toen in 1954 de kelder en het keukeninterieur gesloopt werden bij de aanleg van een moderne stookkelder voor de centrale verwarming.

Vanaf 1960 wijzigde het beleid zich in zoverre dat de keuken voorzien werd van een meer passende historiserende inrichting. Datzelfde gebeurde vanaf 1969 in de souterrain-gang. Ook dit bracht echter voor het originele interieur dramatische verliezen met zich mee zoals een kaal geschraapte keukenzoldering, een dichtgemetselde keukendeur, het gesloopte stucplafond van de gang en de verwijderde mozaïektegels uit de entree.

In 1996 werd een technische renovatie van het pand aangegrepen om diverse ruimtes grondig te moderniseren. De gang werd voorzien van alweer een nieuw plafond. De voormalige knechtskamer naast de trap werd opgesplitst in een facilitaire ruimte naast de portiersloge en een voorraadkast.

Afb. 40 De voormalige knechts kamer is verkleind tot voorraadkast naar historisch model

De opslagruimte linksachter werd ontvangstruimte en daarbij voorzien van vitrines langs de wanden. Hierbij werd ook een ventilatiekanaal vanuit de cateraarkeuken in de ontvangstruimte geïnstalleerd. Dit kanaal voert nu dwars door het bijgebouwtje aan de tuinzijde waar vroeger mogelijk een werkruimte en een privaat voor het personeel was.

Afb. 41 Het zgn. 'uitstek', een uitbouw aan de tuinzijde

Afb. 42 In het uitstek zijn nog veelbelovende restanten van een oud interieur aanwezig.

In 2012 was het tijd voor een opknappbeurt waarbij de nadruk vooral lag op een gezelliger aankleding van het souterrain. Dit uitte zich in kleurig gedessineerd behang in de publieksruimten, een vast vloertapijt en een gangloper, nieuwe zithoekjes, kleurige gordijnen en vazen met kunstbloemen.

Het resultaat van een 120 jaar museum in het souterrain is verwarrend. Het is de optelsom van uiteenlopende visies en dat levert geen samenhangend geheel op. Bij iedere aanpassing van deze verdieping gingen bovendien bijna onvermijdelijk delen van het originele interieur verloren. Het huidige souterrain vertoont daardoor nog maar nauwelijks de dagelijkse omgeving van het personeel van de laatste bewoners. Dat is jammer, want van hieruit werden belangrijke taken van het huishouden georganiseerd. Om iets te laten zien van de bedrijvigheid achter de schermen die hoorde bij de luxueuze levenswijze van de familie Willet-Holthuysen is het souterrain in meer originele vorm eigenlijk onmisbaar.